

PLEVNE MÜDAFAASI ESNASINDA OSMANLI DEVLETİNİN SİYASİ DURUMU*

Doç. Dr. Rifat Önsoy

24 Nisan 1877'de başlayan Osmanlı-Rus Harbinin ağırlık noktasını Balkanlar teşkil etti. Paris Andlaşması hükümlerine göre Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Romanya'ya asker sokmaları yasak edilmişti. Sultan II. Abdülhamid'in muharebeyi Tuna'nın öbür tarafında kabul hususundaki bütün ısrarlarına rağmen, Babiâli Paris Andlaşmasını ihlal etmiş olmak durumuna düşmek istemeyince, savunma hatlarının Tuna'nın beri tarafında kurulmasına karar verildi. Babiâli'nin bu kararın Rusların Tuna'yı kolayca geçmelerinde önemli bir faktör oldu.

Harp planını savunma esasına göre tanzim eden Osmanlılar, birisi Tuna'nın güneyinde, diğeri de Balkanlarda olmak üzere iki savunma hattı tesis ettiler. Rus harp planı ise Tuna'yı geçerek Balkan geçitlerini tutup, Edirne istikametinde ilerleme esasına dayanıyordu. Fakat bu planın tatbik edilebilmesi, herşeyden evvel Rusların Romenlerden geçiş müsaadesi almalarına bağlıydı. Öteden beri kendisini bağımsız hisseden Romanya, daha harp başlamadan evvel Babiâli'den bağımsızlığının tanınmasını istedi. Buna karşılık tarafsız kalacak ve Ruslara geçit hakkı vermeyecekti. Fakat Babiâli bu teklifi reddederek Latin asıllı Romenleri Rusların kucığına attı. Kaldı ki 1856'da Romanya'ya bırakılan Besarabya yüzünden her iki devletin arası da açıldı.¹ 16 Nisan 1877'de yapılan askeri bir anlaşma ile Romanya Rusya'ya demiryollarını savaş süresince ücreti altın para ile ödenmek şartıyla açıyor, Rusya da buna mukabil Romanya'nın toprak bütünlüğünü taahhüt ediyordu.²

Kaynaklarda Osmanlı ve Rus askerlerinin sayısı hakkında verilen rakamlar birbirini tutmamakla beraber, Rus ordusunun sayıca Osmanlı ordusundan çok fazla olduğu muhakkaktır.³ Fakat Osmanlılar Ruslara nazaran daha modern silahlarla teçhiz edilmişlerdi. Osmanlıların kullandığı Krupp topları hassasiyet, ağırlık ve menzil yönünden Rusların bronz toplarından çok daha üstün olduğu gibi, yine Osmanlı ordusundaki Martini tüfekleri de o devrin en modern silahları arasındaydı. Osmanlı ordusunda İngiliz asıllı subayların bulunmasına karşılık Rus ordusunda da Alman asıllı subaylar vardı. Bunlardan birincisi Petersburg'la Londra arasında gergin bir hava yaratırken, sonuncusu da Alman politikasını Rusya lehinde etkiliyordu.⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hıristiyanların hamisi olarak meydana çıkan Çar II. Alexander harbe kutsallık havası vererek başladı. Bundan maksadı Hıristiyan aleminin sempatisi ve Balkanlardaki Hıristiyanların da filli desteğini kazanmaktı.⁵ Diğer taraftan Osmanlılar da kendilerine yapılan telkinlerle ezeli düşmanlarına karşı sürdürülecek olan savaşa şevkle katılmışlardı. Bundan dolayı her

iki tarafın da bütün imkânlarını kullanarak hazırlandıkları harp acımasız olmaya namzetti. Grandük Nikola komutasındaki Rus kuvvetleri haziran sonlarında Tuna'yı geçerek 7 Temmuz'da Tırnova, 16 Temmuz'da Niğbolu ve 19 Temmuz'da da Şipka Geçitini ele geçirdiler. Bu suretle Osmanlıların I. Savunma Hattı harp başlayalı henüz bir ay bile olmadan düşmüş bulunuyordu.

Rusların bu ilerleyişi İstanbul'da büyük bir heyecan ve telaş uyandırdı. Mağlubiyetin müsebbibi olarak görülen Serasker Redif Paşa ile Serdarı Ekrem Abdülkerim Paşa yerlerinden alınarak harp divanına verildiler.⁶ Bundan sonra askeri erkânın meşveret neticesinde alacağı kararlarla harbin İstanbul'dan idare edilmesi uygun görüldü. Bu, şüphesiz kumandanların karar yetkisini kısıtlayan hatalı bir karardı.

Balkanlardaki Rus başarıları İngiliz hükümetini endişeye sevk etmekle beraber, onu işin başından beri takip ettiği tarafsızlık politikasından ayırmaya kâfi gelmedi. Rusların Tuna'yı geçmesi üzerine İngiliz Başvekili Disraeli Akdeniz'deki donanmanın Çanak-kale açıklarındaki Beşik Körfezine gelmesi için emir verdi. 5 Temmuz'da Beşik Körfezine gelen donanmanın bu hareketi sadece Ruslara gözdağı vermektan ibaretti. Temmuz ortalarında Şipka Geçidinin zorlanması üzerine İngiliz hükümeti İstanbul düştüğü takdirde her türlü tedbirin alınacağını Londra'daki Rus elçisine resmen tebliğ ederken, Rus hariciyesi de aynı tarihlerde Çarlık hükümetinin bu hususta herhangi bir teminat vermediğini ve aracılık tekliflerinin de kabul edilmeyeceğini açıklıyordu.⁷

Rusların harbe devamda kararlılığı yanında, Balkanlarda önemli mevkiiler kaybetmekle beraber tamamen mağlup edilememiş Osmanlıların da Rus emellerini tatmin edebilecek bir sulh tavassutuna yanaşmayacakları muhakkaktı. Bu bakımdan harbin devamı mukadder görünüyordu.

İşte bu sırada Rusların Plevne önünde ilk ciddi darbeyi yiyerek hücumlarının durdurulması, Babali'ye rahat bir nefes aldırdı. Plevne'de mevzilenen Tokatlı Osman Paşa, Rusların öncü kuvvetlerini püskürterek birinci başarısını 20 Temmuz'da kazanmıştı. Osmanlıların bu başarısı etrafta fazla önemsenmemiş ve bütün gözler Şipka Geçidini zorlayan General Gurko'ya çevrilmişti. Fakat Osman Paşa on gün sonra ikinci büyük zaferini kazanarak, Rus ordularını geri atmaya muvaffak oldu.⁸

Başlangıçta, Babali'nin Osman Paşa'nın Plevne'deki üstün durumundan istifade ederek sulh arama yollarına baş vurmadığını görüyoruz. Bu husustaki ilk teşebbüs Birinci Plevne müdafaasını müteakip Ruslar tarafından Babali'nin sözcülüğünü yapmakta olan İngiltere nezdinde yapılmıştı. Rusya ateş kesmemek şartıyla Babali'nin yapacağı sulh tekliflerini direkt olarak kendisiyle müzakereye hazır olduğunu bildiriyordu. Rus hükümetinin müzakerelerden istifade ederek ordusunu takviye edip, sonra da savaşa devam edeceğini bilen İngiliz hükümeti, Çar'ın teklifine verdiği 14 Ağustos tarihli cevapta, şimdilik tavassut için bir girişimde bulunmayı düşünmediğini bildirmişti. Fakat diğer taraftan da neticede harbi Osmanlıların kaybedeceğinden endişeli gözükten İngiliz hükümeti, adı geçen cevaba ilave ettiği gizli bir mesajda İstanbul tehlikeye düştüğü takdirde taraf-sızlığını devam ettiremeyeceği tehdidini bir kere daha tekrarlıyordu.⁹

Plevne önünde alınan neticeler Rusya'da çabuk ve kolay zaferler bekleyen ateşli harp taraftarlarını sükutu hayale uğratmıştı. Hemen herkes harbin müsebbibi olarak İgnatief'i suçlamaktaydı. Bizzat Çar bile müşkül bir vaziyete düşmüştü; mağlup safatıyla Petersburg'a dönmek şahsı ve tahtının geleceğini tehlikeye sokabilirdi. Bu bakımdan bir takım girişimlerle harbin kaderini değiştirmeyi denedi. Bu cümleden olarak Çar II.

Alexander ilk iş olarak Hıristiyanlığın tehlikede olduğu iddiasıyla Romanya'yı yardıma çağırır ve Prens Şarl'ı da birleşik Rus- Romen ordularının komutanlığına getirdi. Fakat esas hareketi idare eden Romen Prensinin kurmay başkanlığına atanan General Tottleben'di. Birleşik Rus - Romen ordusu eylül başlarında üçüncü defa geri püskürtüldü. Bu zaferle Avrupa kamuoyu hissedilir bir şekilde Osmanlılar lehine dönerken, itibarı sarsılan Rus hükümeti savaşa devam edebilmek için Avrupa'da kredi bulmakta büyük güçlüklerle karşılaştı ve Rus rublesi 1/3 nispetinde değer kaybetti. Diğer taraftan Rus bozgunu üzerine harp taraftarı İngiliz basınının sesi de bir koro gibi yükselmeye başladı. Plevne'deki The Times muhabiri "Büyük insan kitlelerinin kabiliyetsiz ve çaresiz durumda olan Rus Genel Kurmayının ellerine emanet edilmiş olduğunu" yazarken, Pall Mall Gazette de Osmanlılara karşı bir haçlı seferi açılmasını savunanların düştüğü utanılacak durumla alay ediyordu.

Bu sırada Babıâli'nin cephelelerdeki durum değişmeden sulh tavassutu için Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileri nezdinde teşebbüse geçtiğini görüyoruz. İngiliz Elçisi Layard, verdiği cevapta hükümetinin şimdilik böyle bir görevi üstlenemeyeceğini, fakat Babıâli'nin bu husustaki girişimini destekleyebileceğini bildirmişti. Kanımızca İngiltere'nin bu tutumu Rusya'nın harpteki kritik durumu dolayısıyla Babıâli'nin lehine demek olabilecek bir tavassutu kabul etmeyeceği endişesinden ileri gelmekteydi. Aynı şekilde hükümetinin tavassutu için kendisine başvurulan Alman Elçisi Reuss, Bismarck'ın aracılık yapmayı düşünmediğini; Avusturya-Macaristan Elçisi Zichy de tarafsız kalmayı tercih ettiklerini söylemişti. Esasen bu son iki devlet 1872'den beri Rusya'nın müttefiki olup, ne biri ne de öteki Babıâli'nin lehine bir hareket demek olacağına kani buldukları bir tavassut teşebbüsüne, Çar hükümeti tarafından bir müracaat vaki olmadıkça girişmek niyetinde değillerdi. Fransa ise daha önceden kendi iç meseleleri dolayısıyla yalnız başına bir sulh tavassutunda bulunamayacağını açıklamıştı.¹⁰

Kesin bir mağlubiyete uğratılmamış olan Rusya'nın ancak kuvvetli bir devletin tavassutuyla hâlâ kendi lehine bir sulha zorlanabileceği inancında olduğu anlaşılan Babıâli 13 Ekim 1877'de bir barış programı hazırlayarak, hükümetinin tavassutu için tekrar İngiliz Elçisi Layard'a baş vurdu. Buna göre;¹¹

- 1- Eflak ve Buğdan Paris Andlaşmasındaki statüyü muhafaza edecekler,
- 2- Babıâli Purut Nehrindeki müstahkem mevkileri ve Belgrad'ı idaresi altında tutacak,
- 3- Doğu sınırı yeniden düzenlenecek.

Layard'ın bu şartların Rusya tarafından kabul edilemeyeceğini ileri sürmesi üzerine Babıâli, barış şartlarında birtakım değişiklikler yaparak 28 Ekim'de yeni bir doküman vermişti. Buna göre;¹²

- 1- Sulh görüşmeleri Paris Andlaşması esaslarına göre yapılacak,
- 2- Babıâli Londra protokolündeki ıslahatı yabancı devletlerin denetlemesi olmaksızın yerine getirecek,
- 3- Karadağ sınır kabul edilecek ve Besarabya Rusya'ya bırakılacak,
- 4- Avusturya Romanya'nın koruyucusu olacak,
- 5- Batum serbest şehir ilan edilecek, fakat Asya'dan hiçbir arazi Rusya'ya verilmeyecek.

Aslında İngiliz Hükümeti bu şartları ihtiva eden bir barış tavassutuna meyyal gözükmüşse de, teşebbüse fırsat kalmadan harp tekrar başladı. Zira 4 Kasım'da harekete

geçen Ruslar 9 Kasım'da Aziziye Tabyalarını ve 19 Kasım'da da Kars'ı ele geçirdiler. Muhasara edilen Plevne ise ancak 10 Aralık'a kadar dayanabildi. Böylece İstanbul yolundaki son engel de ortadan kaldırılmış oldu.

Plevne Müdafaası esnasında Balkan devletlerinin tutumuna gelince; Rusya bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı harbi sürdürürken, diğer taraftan da Balkan devletlerini harbe sokarak Osmanlı cephesini zayıflatmak amacıyla yoğun bir faaliyete girişmişti. Bu devletlerden Karadağ, Osmanlı-Rus Harbinin patlak vermesinden birkaç gün sonra Babiâli'ye harp ilan etti.

1 Mart 1877'de Osmanlı İmparatorluğu ile bir anlaşma yapmış bulunan Sırbistan harp boyunca tarafsızlığını korumaya çalıştıysa da, furyadan faydalanmak için Plevne'nin düşmesinden hemen sonra, 12 Aralık 1877'de Babiâli'ye savaş açtı. Balkanların tek bağımsız devleti Yunanistan idi. Rusya harbin başlangıcından beri bu küçük krallığı kendi safında harbe sokabilmek için yoğun bir çaba harcadı. Fakat Yunanistan'ın her defasında aşırı talepler ileri sürmesi bu çabaları neticesiz bıraktı. Esasen bu sırada Yunanistan Rusların istediği gibi derhal harbe girmeye hazır da değildi.¹³

Burada Rusların Balkanlardaki gayri Müslimleri ayaklandırma çabalarına karşılık, Babiâli'nin de Rusya'da yaşayan Müslümanlar arasında bu yönde bir faaliyet gösterip göstermediği sorulabilir. Harbin başlangıcından beri Mısır Hidivi ve Tunus Beyi'nin asker göndereceği, hatta Hindistan ve Çin'den gönüllülerin geleceği ve Rusya'daki Müslümanların ayaklanarak Çar'ı devireceklerine dair şayialar dolaşmaktaydı. Fakat Mısır Hidivi'yle, Tunus Beyi'nin ufak çaptaki yardımları haricinde, dışardaki Müslümanlardan kayda değer bir yardım gelmemiştir.

Mamafih Rusya'daki Müslüman Türkleri ayaklandırmak tasarısı, o zamanki şartlar dahilinde imkânsız bir şeydi. Gerçekten Osmanlı padişahının Müslümanların ruhani reisi olarak Rusya'da yaşayan Müslümanlar arasında itibarı çok büyüktü. Fakat neticesiz kalan bazı girişimlerin de gösterdiği gibi, bu yolda halifeye karşı beslenen saygı onların Ruslara karşı ayaklanmaları için kafi değildi. Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya Müslümanları arasındaki bağlar da iyice zayıflamıştı. Diğer taraftan Rus ordusunda bir çok Müslüman askerin bulunması ve bunların Osmanlı Türklerine karşı savaşmaları acı bir gerçektir.

Konuyu kısaca özetleyecek olursak denilebilir ki; Londra Protokolünün Babiâli tarafından reddedilmesi harp ilanı için son bahaneyi teşkil etti. Görünüşteki amacı İstanbul Konferansında tespit edilmiş olan teklifleri Babiâli'ye kabul ettirmek olan Rusya'nın esas gayesi, Balkanlarda Slavlarla meskun eyaletleri Osmanlı hakimiyetinden kurtarmak ve onlar üzerinde kuracağı nüfuz ile İstanbul ve Boğazlara yaklaşmaktı. Diğer taraftan imparatorluğun doğusundaki Batum, Kars, Ardahan ve Erzurum'u ele geçirerek İskenderun istikametinde ilerleyip Akdeniz'e ulaşmaktı.

Başlangıçta Rusya bu emellerini kısa zamanda gerçekleştirecek gibi göründüyse de Plevne'de mevzilenen Osman Paşa tarafından durduruldu. Fakat subay kadrosunun yetersizliği ve mevcut kuvvetlerin kifayetsizliği dolayısıyla, Osman Paşa'nın Plevne'deki başarısından istifadeyle Ruslara kesin bir darbe vurulamadı. Kesin bir yenilgiye uğratılmamış olan Rusya ile sulh ise, ancak kuvvetli bir devletin tavassutuyla yapılabilirdi. Bu devletlerin başında Babiâli'nin sözcülüğünü yapmakta olan İngiltere gelmekteydi. O zamanki şartlar altında Babiâli'nin harpten kazançlı çıkması ancak bu devletin kararlı bir müdahalesiyle mümkün olabilirdi. Fakat bu, gerçekleşmesi güç bir ihtimal olarak gözükü-

yordu. Zira, 1875 Temmuz'undaki Hersek isyanından sonra İngiltere'nin Yakın Doğu politikası değişmişti. Buna göre İngiltere, Osmanlı Devletiyle Rusya arasında harp çıkmasını diplomatik yollardan önlemeye çalışacaktı, eğer bu mümkün olmaz da Yakın Doğu'da statu quo değişirse, bu bölgedeki İngiliz menfaatlerini koruyacaktı.

Almanya ve Avusturya-Macaristan'a gelince; bunlardan her ikisi de 1872'den beri Rusya'nın müttefiki olup, Çar hükümeti istemedikçe herhangi bir tavassuta girişmek niyetinde değillerdi. Hiç şüphesiz başta Almanya olmak üzere bu iki devleti Babiâli'ye karşı katı bir tutum almaya sevk eden önemli sebeplerin bir diğeri de, Osmanlı devlet adamlarının İngiltere yanlısı bir politikada ısrar edişleridir. Fransa ise iç meseleleri dolayısıyla Yakın Doğu buhranıyla uğraşacak durumda değildi. Böylece harp sahasında olduğu gibi diplomatik sahada da yalnız kalan Babiâli için harbin neticesini beklemekten başka çare kalmıyordu.

Harp tarihindeki yeri büyük olan Plevne, Ruslara karşı kesin bir zafer olmaktan uzaktır. Düşman Plevne öniinde durdurulmakla zaman ve avantaj kazanılmışsa da, bundan ne askeri ne de diplomatik sahada faydalanmak mümkün olmamıştır.

(*) Bu makale 10-11 Aralık 1977 tarihlerinde yapılan Plevne Muharebelerinin 100. Yıldönümü Semineri'ne tebliğ olarak verilmiştir.

- 1- Y.T. Kurat, 1877/78 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri, Belleten 26 (1962), Sayı 103, s. 592.
- 2- Aynı yer.
- 3- E.Z. Karal, Osmanlı Tarihi C.8, Ankara 1962, s. 43 vd.
- 4- B. von Menne, Krupp, Deutschlands Kanonenkönige, Zürich 1937, s. 136.
- 5- B.S. Baykal, Doksanüç Harbi Arifesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki Müna-sebetler, DTCF Dergisi, C. 3 (1945), Sayı 2.
- 6- E.Z. Karal, aynı eser, s. 48.
- 7- Y.T. Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği 1877 - 1880, Ankara 1968, s. 31.
- 8- Aynı eser, s. 33.
- 9- Aynı eser, s. 35.
- 10- B.S. Baykal, 93 Harbinde Tavassut ve Sulh Şayiaları, Belleten 5 (1941), Sayı 19, s. 360 vd.; A.F. Türkgeldi, Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye, (Yayına hazırlayan B.S. Baykal) C. 2, Ankara 1957, s. 31.
- 11- Y.T. Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği s. 39.
- 12- Aynı yer.
- 13- Aynı eser, s. 35 vd.